

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР
АКАДЕМИЯСЫ, А.АЛТМЫШБАЕВ АТЫНДАГЫ ФИЛОСОФИЯ,
УКУК ЖАНА СОЦИАЛДЫК-САЯСИЙ ИЗИЛДӨӨ ИНСТИТУТУ**

**Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШ Д 23.20.611

Кол жазма укугунда

УДК:32+323.1+323.2

КАЛИЕВ АЗАМАТ САЙИТОВИЧ

**ЭТНОСТОР АРАЛЫК КОНФЛИКТЕРДИ ЖӨНГӨ САЛУУДАГЫ
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН
ЖАНА ӨКМӨТТҮК ЭМЕС УЮМДАРДЫН РОЛУ
(ЭТНОСАЯСИЙ АНАЛИЗ)**

Адистиги: 23.00.02 - саясий институттар, процесстер жана технологиялар
Саясий илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2020

Диссертация Жалал-Абад мамлекеттик университетинин профессор Ш.М.Ниязалиев атындагы Философия жана гуманитардык илимдер кафедрасында даярдалды

Илимий жетекчи: саясий илимдеринин доктору, профессор
Жоробеков Жолборс Жоробекович

Расмий оппоненттер: тарых илимдеринин доктору, профессор
Акунов Алыбек Акунович

саясий илимдеринин кандидаты,
Мамытов Токтокучук Болотбекович

Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин Философия жана политология кафедрасы

Диссертациялык иш 2020-жылдын 30 – декабрь саат 14 30 да Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын А.Алтымышбаев атындагы философия, укук жана социалдык-саясий изилдөө Институту менен Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдында уюштурулган саясий илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденүүгө диссертацияларды коргоо боюнча Д **23.20.611** диссертациялык кеңештин жыйынында корголот.

Дареги: 720071, Бишкек ш., Чүй көчөсү, 265 а, диссертациялык залы.

Диссертация менен Улуттук илимдер академиясынын жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий китепканаларынан Даректери: 720071, Бишкек шаары, Чүй проспектиси, 265а, 1 кабат менен 720033, г.Бишкек, ул. Фрунзе, 547, 1 кабат.жана Кыргыз Республикасынын улуттук илимдер академиясынын официалдуу **naskr.kg** сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2020-жылдын 27 – ноябрында таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
саясий илимдеринин кандидаты**

Абдыраманова Ч.Ш.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөө темасынын актуалдуулугу. Этностор аралык мамилелер ааламдашуу доорунда дүйнө элдеринде, ошону менен катар Кыргызстанда социалдык-саясий өзгөрүүлөр менен коштолуп жаткандыгы жалпыбызга маалым. Узак мезгилдер ичинде союздук республика болуп келген бирдиктүү күчтүн уроосу мамлекеттердин эгемендүүлүктү алуусу менен гана чектелген жок. Башкарууну өз колуна алган мамлекеттерде мурдатан билинбей келген пикир келишпестиктерге, саясий туруксуздуктун терс таасири күчөп, этностор аралык чыр-чатактардын ачыкка чыгуусуна түрткү болду. Этностор аралык мамилелерди жөнгө салуу аракеттери негизги маселе катары күн тартибине коюлуп, алардын туруктуулугун жана улуттук коопсуздугун жөнгө салуу багытында бир катар келечектүү пландар иштелип чыкты. Ошого карабастан, мындай этностор аралык конфликтинин Кыргызстандын түштүгүндө кайталанышы реалдуу тарыхый саясий кырдаал экени айдан ачык.

Коомдун алдыга карай өсүүсү менен коммуникациянын, калктын мобилдүүлүгүнүн, массалык-маалымат каражаттарынын, интернет технологиясынын жогорулап өсүүсүн, калктын жашоосун өзгөртүп, өз алдынча аракеттенүүгө алып келүү менен карама-каршы тенденцияны пайда кылды. Мына ушундай геосаясий мейкиндикте кыргыз коому коомдук-саясий багытын аныктоосу, улуттук-этникалык маселелерин позитивдүү чечүүсү, өнүгүүнүн перспективдүү моделин тандоосу жана акыйкат башкарууну колго алуусу зарыл.

Этникалык топтор өздөрүнүн тарыхый тажрыйбасын, маданиятын, каада салтын сактоого аракеттенишет, жана улуттук-аймактык өз алдынчалыкты талап кылган фактылары да кездешет. Көпчүлүк учурда мындай аракеттер жагымсыз көрүнүштөр менен коштолуп, саясий туруксуздукка, адам өлүмүнө, материалдык чыгымдарга алып келет. Официалдуу маалыматтарга таянсак Кыргызстандын түштүгүндө 1963, 1990, 2010-жылдары этностор аралык кагылышуулардан улам карапайым калк жапа чеккендиги маалым. Кагылышуунун негизги өбөлгөлөрү катары саясий туруксуздук, экономикалык, социалдык, саясий, аймактык, саясий элитанын бийлик үчүн күрөшүндөгү конфликтке алып келген чакырыктары, бийлик үчүн күрөш, этностор аралык байланыш элдик мамилелердин чыңалуусун жараткан. Адамзат канча мезгил жашаса ошончо убакыт конфликттүү кырдаал коштоп жүргөндүктөн, бул феномендин илимий анализи дайыма актуалдуу болуп саналат.

Андыктан, этностор аралык өнүгүү тенденцияларын прогноздоо, улуттук-этникалык толеранттуулук принциптерин ишке ашыруу, коомдогу инсандын ордун социалдык маданиятын, аң-сезимин жогорулатууга багыт алуу, кадр саясатын жүргүзүү, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары

менен өкмөттүк эмес уюмдардын ролу изилдөөнүн негизги мазмунун түзүп, теманын актуалдуулугун аныктайт.

Диссертациянын темасынын илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык изилдөөнүн темасы Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлигинин илимий изилдөө иштеринин планына, ошондой эле Жусуп Баласагын атындагы улуттук университетинин Фундаменталдык илимдер институтунун “Азыркы Кыргызстандагы улуттар аралык карама-каршылыктарды чечүү жолдору” долбооруна киргизилген.

Изилдөөнүн максаты - Эгемендүү Кыргызстанды өнүктүрүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдардын этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы ролун комплекстүү изилдөөнүн негизинде аныктоо.

Изилдөөнүн милдети. Жогоруда белгиленген максатка жетүү үчүн төмөндөгү изилдөөчүлүк милдеттер коюлган:

1. Этностор аралык мамилелерди изилдөөдөгү заманбап концепцияларды анализдөө;

2. Этностор жана улуттар аралык мамилелерди изилдөөнүн көп түрдүү теориялык негиздерин иликтөө;

3. Этностор аралык конфликти изилдөөдөгү негизги багыттарын иликтөө;

4. Этностор аралык мамилелерди жакшыртууга багытталган мамлекеттик мыйзамдарды, укуктук ченемдик актыларды анализдөө;

5. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын этностор аралык конфликтерди чечүүдөгү ишмердигин жана мүмкүнчүлүктөрүн анализдөө;

6. Кыргызстандын түштүгүндө жергиликтүү жамааттын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын этностор аралык конфликтерди токтотууда жана конфликттен кийинки кырдаалды жөнгө салуудагы тажрыйбасын анализдөө;

7. Этностор аралык мамилелерди жөнгө салуудагы өкмөттүк эмес уюмдардын ролун анализдөө;

8. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана өкмөттүк эмес уюмдардын этностор аралык мамилелерди жөнгө салуудагы ролун, кызматташтыгын, багыттарын жана келечегин анализдөө жана аныктоо.

Диссертациянын илимий жаңылыгы. Диссертациянын илимий жаңылыгы - ата мекендик саясий илимде кыргыз тилиндеги алгачкы изилдөө илимий эмгекте этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдардын ролу анализденди.

Биринчиден, этностор аралык мамилелердин концепциялары, теориялык моделдери иликтенди;

Экинчиден, этностор жана улуттар аралык мамилелердин теориялык негиздери жана көп түрдүү багыттары ачыкталды;

Үчүнчүдөн, изилдөөнүн парадигмалары, социологиялык усулдары, прагматикалык жана функционалдык багыттары көрсөтүлдү;

Төртүнчүдөн, кыргыз тилине берилген статус, мамлекеттеги демократиялык кыймылдардын таасири. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын негиздери, өлкөдө жашаган башка этностор арасында нааразычылыктар Кыргызстан элдеринин Ассамблеясынын түзүлүшүнө, этностор аралык мамилелерге байланышкан президенттердин жарлыктарын, мыйзамдарды, этникалык өнүгүү концепцияларын кабыл алынуусуна түрткү болгон;

Бешинчиден, этностор аралык конфликтерди жөнгө салууда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары негизги күч. Анткени көйгөйлөр токтоосуз чечүүнү талап кылган жергиликтүү маселеден башталат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары өзүнүн аймагындагы жарандарын билишет, көйгөйлөрүн чечүүгө милдеттүү жана мүмкүнчүлүктөрү бар;

Алтынчыдан, Кыргызстандын түштүгүндө жергиликтүү жамааттын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын этноконфликтерди токтотууда жана чечүүдөгү тажрыйбасы иликтенди. Алардын конфликти жөнгө салууда чоң мүмкүнчүлүгү бар экендиги аныкталды;

Жетинчиден, өкмөттүк эмес уюмдардын Кыргызстандын түштүгүндө этностор аралык мамилелерди жөнгө салууда аткарган иштеринин оң жана терс таасирди бар экендиги айтылды.

Изилдөөнүн практикалык мааниси:

- этностор аралык мамилени саясий өңүттөн комплекстүү изилдөө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдарынын конфликти алдын алуудагы жана жөнгө салуудагы ролу менен аныкталат;

- автордун катышуусу менен коомдук фонд, уюмдар жүргүзгөн социологиялык сурамжылоонун жыйынтыктары көрсөткөндөй, этностор аралык конфликттен сегиз жылдай мезгил өткөнүнө карабастан, этностордун бири-бирине болгон күмөндүү мамилеси байкалат;

- этностор аралык конфликтерди алдын алуу жана жөнгө салуудагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдардын ролун анализдөө саясий илимдин көз карашы менен изилдөөгө түрткү болду;

- илимий иштин жалпыланган концептуалдуу жоболору, биздин республикадагы кездешкен этноконфликтүү кырдаалдардын, конфликтүү көрүнүштөрдүн келип чыгуу себептерин, өзгөчөлүктөрүн, кесепеттерин терең изилдөө менен жалпыга жеткирүүгө негиз болот;

- Кыргызстандын социалдык-саясий турмушунун азыркы стабилдүүлүгүн жана ынтымагын чыңдоого улуттук кайра жаралуунун негизги тенденцияларын аныктоого өз салымын кошот;

- изилдөөнүн жыйынтыгы студенттер үчүн атайын курстарда, саясий илим, саясий теория жана саясий социология боюнча лекцияларды окууда, окуу куралдарын, окуу китептерин жазууда, аймактардагы этноконфликттүү кырдаалды изилдөөдө, көзөмөлдөөдө, этностор аралык конфликтердин алдын-алууда практикалык баалуу материал боло алат.

Коргоого сунушталган негизги жоболор. Этностор аралык конфликтерди этносаясий талдоодон жана конфликтерди жөнгө салуудагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдарынын ролуна саясий анализден кийин төмөндөгү жоболор коргоого сунуш кылынат:

1. Этностор аралык мамилелердин примордиалисттик, конструктивисттик жана инструменталисттик концепциялары изилдөөнүн парадигмаларын түзгөн. Этностордун, улуттун (нациянын) түзүлүшүнө ар түрдүү көз караштар болгону менен этностун алгачкы калыптануусу уруулук же топтук түзүлүштөн башталат деп эсептешет.

2. Кыргыз Республикасындагы болуп жаткан демократиялык саясий процесстер: 2005, 2010 жана 2020-жылдардагы саясий төңкөрүштөр, 2010-ж. кыргыз-өзбек этникалык кагылышуусу, мамлекеттик башкаруу системасынын парламенттик-президенттик башкаруу системага өтүү жана көп партиялуу системанын республикадагы тажрыйбасы этностор аралык мамилелердин туруктуу өнүгүүсүнө негиз болуш үчүн саясий партияларга этностук азчылык квоталары шайлоо кодексине киргизилген жана Кыргыз жаранынын калыптануу концепциясы кабыл алынган.

3. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, эл аралык жана мамлекеттин укуктук нормаларынын негизинде этностор аралык келишпестиктердин алдын алууга, мыйзам чегинде этностор аралык мамилелерди бекемдөөгө түз жоопкерчиликтүү жана социалдык көйгөйлөрдү чечүүгө этникалык топтун өкүлдөрүн катыштыруу аркылуу этностор аралык конфликтерди жөнгө салып, мамилелерди өнүктүрүүгө багыт алуу мүмкүнчүлүгү бар. Мамлекеттик масштабда жаңы институттарды түзүүнүн кажети жок, себеби жергиликтүү өз алдынча башкаруу мыйзамында жана түзүлгөн өз алдынча башкаруу органдарынын структурасынын этностор аралык конфликтердин алдын алууга жеткиликтүү мүмкүнчүлүгү бар.

4. Жергиликтүү жамааттын, айыл аксакалдарынын жана диний уюмдардын өкүлдөрүнүн кызматташтыгы, Ош, Жалал-Абад жана Өзгөн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары конфликти токтотууда жана жөнгө салууда алгылыктуу тажрыйбага жетишкен. Убактылуу Өкмөттүн

башкаруу учурундагы этностор аралык конфликте (июнь 2010-ж.) аталган жамааттар өз тургундарын тынчтантууга, конфликти токтотууга жасаган аракеттери менен легитимдүүлүгүн далилдешти.

5. Эл аралык өкмөттүк эмес уюмдар жана жергиликтүү өкмөттүк эмес уюмдардын Кыргызстандын түштүгүндө этностор аралык мамилелерди, кызматташууларды жөнгө салуудагы ролу орчундуу болгон. Эл аралык өкмөттүк эмес уюмдардын этностук азчылыктын укугун коргоо багытында жалаң бир (өзбек) этностон турган топтор арасында тренинг-семинарларды өтүүсү башка этносторго терс таасирин тийгизген.

6. Этностор аралык мамилелерди жөнгө салууда өз ара кызматташтыктарды өркүндөтүү үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдарынын этностор аралык конфликтерди токтотуу, жөнгө салуудагы тажрыйбасын колдонуу жана жайылтуу зарыл.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Диссертацияда изилдөөнүн негизги жыйынтыктары менен тыянактарын изденүүчүнүн жеке өзү иликтеген эмгеги болуп саналат. Ал эми анын натыйжасы –илимий жана практикалык ишмердүүлүктү оптималдаштырган комплекстүү иш-чараларды түзүүгө багытталган.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы. Изилдөөнүн негизги жоболору менен тыянактары эл аралык илимий-практикалык конференцияларда, семинарларда баяндама жасоо аркылуу апробацияланган жана жарыкка чыгарылган.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыялоодо чагылдыруунун толуктугу. Диссертациянын негизги илимий жыйынтыктары темага толугу менен шайкеш келет жана рецензияланган илимий басылмаларда 22 макалада чагылдырылган, Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясы бекиткен рецензиялануучу илимий басылмалардын тизмесиндеги чет элдик илимий басылмаларда да жарыяланган.

Диссертациялык иштин түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык иштин түзүмү изилдөөнүн негизги милдетине ылайык коюлган маселелерди логикалык ырааттуу чечүү менен аныкталат. Диссертация кириш сөздөн, сегиз бөлүктү камтыган үч главадан, корутундудан жана пайдаланылган илимий адабияттардын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациялык иштин киришүүсүндө теманын актуалдуулугу негизделип, теманын приоритеттүү илимий багыттары жана негизги илимий-изилдөөчү иштери менен байланышы иликтенген. Максаты жана милдеттери аныкталып, илимий жаңылыгы, илимий методологиялык жана теориялык негизи, практикалык мааниси ачыкталган. Жактоого коюлуучу негизги жоболору, диссертанттын жеке салымы, изилдөөнүн натыйжаларынын

апробацияланганы, изилдөөнүн натыйжаларынын публикацияларда чагылдырылышынын толуктугу, түзүмү жана көлөмү көрсөтүлгөн.

Биринчи глава «**Этностор жана улуттар аралык мамилелерди изилдөөнүн теориялык жана методологиялык маселелери**» деп аталып үч бөлүмдөн турат.

1. «**Этностор аралык мамилелерди изилдөөдөгү заманбап концепциялары**» деген бөлүмдө, этностук келип чыгууга жана ата-энелер, алардын жалпы түпкү теги менен байланышкан индивиддин төрөлүүсү жана этностук түзүлүшү мүнөздөлөт. Ички тайпалык көз карашка ылайык, этникалуулук болуп белгилүү этникалык тайпанын башкалардан айырмаланган комплекстүү маданий өзгөчөлүгү саналат.

Индивиддин укугун ишке ашыруу этникалык тайпанын түзүмүнөн жана баалуулук багытынан көз каранды болот. Этникалык иденттүүлүктүн калыптануусуна бир катар факторлор таасир этет. Мындай факторлор болуп физиологиялык түзүлүшү, маданий, тилдик, диндик, экономикалык өзгөчөлүктөрү саналат. Бул факторлор этнодифференциялык факторлор деп аталат. Этнодифференциялык факторлор кайсы бир этностун өкүлдөрүн башкалардан айырмалайт.

Этностук көйгөйлөр көптөгөн окумуштуулардын изилдөө объектине айланып, ар түрдүү теориялык моделдер сунушталган. Тактап айтсак, философиялык, тарыхый, социологиялык, конфликтологиялык, саясий, психологиялык жана башка багыттар бар. Аталган этнос көйгөйү боюнча Р.Г.Абдулатипов, Р.Б.Абсаттаров, Ж.М.Абдилдин, С.М.Абрамзон, Ю.В.Бромлей, Н.Д.Джандильдин, С.В.Чешко, М.М.Сужиков, В.А.Тишков ж.б. окумуштуулардын эмгектерин белгилөөгө болот. Ал эми окумуштуулар Ю.В.Арутюнян, А.Р.Аклаева, Р.Дарендорф, Л.М.Дробижева ж.б. коомдук мамилелерди социо-саясий жактан иликтөөгө алышкан.

Этникалык тайпа түшүнүгүнө алгачкылардан болуп түпкү теги физиологиялык тиби, салт санаасы же миграциялык абалы, субъективдүү ишеними аркылуу аныкталуучу адамзаттык жалпылык деп аныктама берилген. М.Вебердин аныктамасынын биринчи бөлүгүндө этникалык тайпанын негизги сапаттык белгиси катары эки белги бөлүнүп көрсөтүлөт: түпкү тегине болгон ишеним жана жалпы салт-санаасы, ал эми экинчи бөлүгүндө этноско таандык колонизация жана миграция жөнүндө сөз болуп, өздөрү жашап жаткан тарыхый мекенине башка мамлекеттин аймагынан башпаанек издеп отурукташып калгандыгын белгилейт.

Белгилүү болгондой, Кыргызстандын түштүгүндөгү этностор аралык конфликтер ар бир жыйырма жылда кайталанып жаткандыгы илимий чөйрөнүн изилдөө объектине айланып келет. Мындай изилдөөлөр ата мекендик окумуштуулардын эмгектеринде да изилденген. 1990-жылдагы

Оштогу кандуу окуянын себептерин изилдөө максатында философия илимдеринин доктору, профессор А.Б.Элебаеванын жетекчилиги менен социологиялык изилдөө жүргүзүлүп, этностук чыңалуунун айрым себептери аныкталган. Ушундай эле баалуу материалдар улуттук коопсуздук кызматынын ошол кездеги кызматкери Т.Разаковдун эмгегинде да бар.

Конфликттүү окуяларга байланышкан анча-мынча жана түздөн-түз же кыйыр түрүндө окумуштуулар Р.А.Ачылова, А.О.Алишева, Дж.А.Омукеева, А.Т.Балтабаев, Н.А.Бердяев, Б.Ж.Бешимов, И.В.Волков, К.Исаев, Б.Д.Джамгерчинов, М.К.Джангарачева, Б.М.Торогельдиева, М.З.Ташиева, Ч.Д.Чотаева, Т.Джуманалиевдер баяндай кетишкен. Аталган проблеманы тарыхый өңүттөн А.Асанканов, А.Д.Дононбаев, С.Ж.Текенова, А.М.Сатарбаев ж.б. окумуштуулар изилдешкен. Ал эми социологиялык аспекттен С.С.Нурова, Н.А.Омуралиев, А.Б.Элебаева, А.К.Джусупбеков, К.Б.Бектурганов, Т.С.Сарыков, Р.Б.Салморбекова, М.Х.Ганиева, Ж.Т.Нурдинова ж.б., демографиялык өңүттөн Ж.Ж.Жоробеков ж.б., саясий жана философиялык көз караштан М.Т.Артыкбаев ж.б. илимий талдоого алышкан.

XIX кылымда “этнос” терминин илимде немец окумуштуусу А.Бастиан колдонуп, анын пикири боюнча: “этнос бир түрдүү социалдык жалпылык катары түшүндүрүлүп, тилдик, маданий өзгөчөлүктөрүнө басым жасалып, кландык уруулук принциптери, ошондой эле территориясы, үрп-адаты, менчикке болгон көз карашы боюнча башкалардан айырмалана тургандыгы айтылат” – деп аныктама берген. Бул терминге берилген аныктамалардын санынын арбындыгына карабастан, мааниси окшош аныктаманы Ю.В.Бромлей берген жана анын аныктамасы боюнча “этнос – белгилүү бир аймакта жашаган өздүк аң-сезими боюнча бирдиктүү, башка топтордон салыштырмалуу айырмаланган адамдардын топтому” деп токтолот.

Ал эми окумуштуулар В.А.Тишков менен Ю.П.Шабаев төмөнкү теориялык моделдерди сунушташат: примордиализм, функционализм, конструктивизм жана инструментализм” багыттары. Ошого карабастан азыркы мезгилдеги көптөгөн изилдөөчүлөр интегративдүү багытка да көбүрөөк таянышат. Примордиализмге ылайык, этникалуулуктун объективдүү тамыры жалпы келип чыгууга, жаран кайсыл этникалык топто төрөлсө ошого негизденет жана өзгөрүлбөйт. Этникалуулук объективдүү, анткени ал индивиддин каалоосунан жана аракетинен көз карандысыз. Этникалуулук келип чыгуу жалпылыгына ээ, анткени кайсы бир этностун мүчөлөрү жалпы биологиялык жана маданий мүнөзү аркылуу бөлүнүшөт. Этникалуулук ата-энесинен мурасталат деп аныкталат.

Конструктивизм өткөн кылымдын 70-жылдарынан эрте эмес мезгилде примордиализмге жооп реакциясы катары келип чыккан. Конструктивизмге ылайык этникалуулук коомдун социалдык конструкциясы болуп саналат.

Этникалууулук муктаждыкка жараша коом тарабынан түзүлгөн. Этникалууулуктун табияты өзгөрүлмөлүү жана этникалык чек аралар да өзгөрүп туруусу мүмкүн деген тыянакка келет. Конструктивизмдин негиздөөчүсү болуп, норвегиялык окумуштуу Ф.Барт эсептелет. Барттын изилдөөсүнө ылайык, этникалууулукту изилдөөгө басым жасоодо айрым этникалык топтордун чек араларынын тарыхын жана чек араларды колдоо сыяктуу көйгөйлөргө басым жасоо керектиги каралган.

Инструменталдуулук этникалууулукту ар түрдүү саясий-экономикалык максаттарга жетүү үчүн инструмент сыпатында карайт. Инструментализмге ылайык, этникалууулуктун табияты өзгөрүлмөлүү, бирок ал индивиддин максатына жана талабына жараша өзгөрөт. Инструментализм багытынын пионерлери (баштоочулары) болуп америкалык изилдөөчүлөр Глейзер жана Мойнихан эсептелинет. Этникалууулукту этникалык топтордун кызыкчылыктарын алдыга жылдыруу үчүн саясий туруктуулуктун инструменти катары карашкан. Ошого карабастан ал дагы конструктивизм сыяктуу эле этникалууулуктун базасы болуп саналган примордиалдуу маданий факторлордун ролун четке кагат жана саясий экономикалык факторлордун ролун жогорулатат.

Функционалдуулук багытын окумуштуу позитивист О.Конт жана философ Г.Спенсер колдонгон. Алардын пикирине ылайык этникалууулук убакытта чектелген көрүнүш жана бул жердеги маанилүү нерсе маданият, маданий нормалар жана баалуулуктар кандай жолдор менен берилет, ошондой эле элдик керектөөнү канчалык деңгээлде канааттандырып кандай функцияны аткараары каралат. XVII кылымдан бери колдонулуп келген этнос же улут терминине “калк” же “жаран” деген түшүнүктү берип келгендиги белгилүү.

1.2. «Этностор жана улуттар аралык мамилелерди изилдөөнүн теориялык негиздери» деген экинчи бөлүмчөсүндө, этностор аралык мамилелерди изилдөөнүн теориялык негиздери жана анын инструменттери, этностор аралык мамилелер теориясынын дүйнөлүк практикада колдонулушу жана эл аралык тажрыйбалар менен ата мекендик изилдөөчүлөрдүн илимий жыйынтыктары негиз катары пайдаланылды.

Белгилей кетчү нерсе этнос жана улут терминдеринин маанилери тектеш деп карасак болот. Этнос термини (байыркы грек тилинен “ethnos” – эл деген мааниде которулат). Адамзат коомунун жашоосунда бири-биринен ар түрдүү параметрлери менен айырмаланган этникалык топтор жана жалпылыктар жашайт. Бүгүнкү ааламдашкан аймакта жашап жаткан көптөгөн мамлекеттер да көп этностун өкүлдөрүнөн турат. Мезгилдин алга жылуусу жана коомдук аң-сезимдин, цивилизациянын жогорулоосу менен этнос терминине берилген аныктамалардын мазмуну да реалдуу жашоо менен кошо өнүгүп келет. Этнос

же этностук жалпылык түшүнүгү кандайдыр бир аймакта адамдардын тарыхый калыптанган туруктуу тобу – уруу, эл, улут катары караса болот. Этностун пайда болушуна аймактык жана тилдик жалпылык негизги шарт түзүп анын башкы белгилери катары эсептелген.

Улуттук маселе тууралуу социолог М.Вебер жазган эмгек белгилүү. Ал “улут саясий категория “коомчулук сезими”, анткени коомчулукка болгон сезим бар жерде улут калыптанат, ал эми тилектештик пикири дайыма эле толук субъективдүү боло бербейт” деп токтолот. Анын концепциясынын негизинде улут төмөндөгүдөй мүнөздүү белгилерге ээ, ар түрдүү элдерди байланыштыруучу жана аларды башкалардан айырмалаган жалпы объективдүү факторго ээ белгиси, ушул фактор бирдиктүү баалуулук булагы катары каралганда жана тилектештик сезимдери пайда болгондо, ушул тилектештик автономдуу саясий институт мүнөзүнө ээ болот.

Этностор аралык мамилелер, улуттук баалуулуктар улуттук идеологияны сактоо, улуттун тилин, маданиятын, каада-салтын жана үрп-адаттарындагы прогрессивдүү жактарды тарыхый прогресстин талаптарына ылайыкташтырылып өнүктүрүүсү, улуттун көрөңгөсүн сактоосу мүмкүндүгүн айтышат. Ошол эле учурда ар бир этностун улуттук баалуулуктарын сактоосу көп улуттун өкүлдөрү жашаган өлкөлөрдө чыр-чатактуу көрүнүштөргө алып келип, этностор аралык пикир келишпестиктер менен конфликтерди жаратып келет. Андыктан жалпы бирдиктүү мамлекеттин бүтүндүгүнө, туруктуу өнүгүүсүнө жалпы кызыкчылыктардын болуусу да маанилүү.

1.3. «Этностор аралык конфликтерди изилдөөдөгү негизги багыттар» деген бөлүмдө, этностор аралык конфликтерди изилдөө тандалган жана колдонгон методологиядан көз каранды. Этностор аралык мамилелердеги түрдүү процесстерди айкын изилдөө социологиялык кубулуштун маанилүү маалымат кырдаалынын өөрчүшүн изилдөө методун колдонууну талап кылат.

Этникалык конфликт кырдаалында саясий аракеттин жана таасирдин детерминанттары жөнүндөгү суроо жаралат. Демек, субъектилердин саясий жүрүш-турушу жөнүндө анализдөө үчүн төмөнкүлөрдү эске алуу зарыл: биринчиден, жүрүш-туруштун максаты, аракеттин багытталуусу, экинчиден, “өзүмдүкү” жана “өзгөнүкү” деген критерийлердин чек арасы, үчүнчүдөн, субъект өзүнүн максатын канааттандыруу үчүн жумшаган иш аракеттери. Ушул жагдайлар этностор аралык кырдаалды изилдөөдөгү методологиялык критерийлердин негиздери болуп саналат. Этностор аралык конфликтерди изилдөөдө конфликт субъектисинин саясий активдүүлүгүнө баа берилип тигил же бул коомдук тайпанын конфликтогендик мүнөзү аныкталат. Негизинен эле конфликттүү кырдаалдын жаралуусу теңсиздиктен улам пайда болору тууралуу негиздер талаш-тартышты жаратпайт. Этностор аралык

чыналуулардын жана конфликтердин мазмунун терең карасак тигил же бул этностун укуктарынын бузулуусунан же тилдик теңсиздик нааразычылыктарынан башталат. Анткени этнос көйгөйүнүн саясий социалдык-экономикалык тамыры терең.

Этностор арасындагы конфликтерди изилдөөдөгү негизги парадигмаларды социологиялык чөйрөнүн микро жана макроденгээлинде кароо зарылдыгы окумуштуу К.Исаевдин изилдөөлөрүндө төмөнкүдөй берилген: “Биз батыш европанын парадигмалары Кыргызстандагы социалдык чөйрөнүн көйгөйлөрүн толук камтыйт” деп айта албайбыз. Дисциплиналар аралык багытты, тактап айтканда, социологиянын инвайроменталдык жана экоантропоборбордук парадигмаларын жана чыгыштын теоретико-методологиялык адатын да колдонуубуз зарыл деп токтолгон. Бул глобалдуу өнүгүү байланышы үчүн келечектүү да көрүнүш. Экинчи парадигма - социологияны түшүндүрүү, социалдык таануунун процесси башка таануучу процесстерден айырмаланат. Бул социалдык процесстин жаңы сапаты процесстин денгээли адамдардын кабыл алуу, түшүнүү жана жыйынтыгын чечмелөөсү менен байланышат. Үчүнчү парадигма – бул баалоочу социология, ушул социологиянын чегинен чыкпаган социологдор чындыкты изилдөөгө умтулушпай, бул чындыкты ишмердүүлүктүн максаты менен байланыштырышат. Бул ишмердүүлүктүн милдети билимдин негизи менен жагымдуу өзгөрүүлөрдү жаратат.

Диссертант 1990-жылдардын ортосунда конфликтологдор тарабынан изилденген этносаясий конфликтердин чечилишине жана жөнгө салууга маанилүү багыттардын стратегиясын, этностор аралык конфликти токтотуу, чечүү, трансформациялоо механизмдери жана анын деструктивдүү күч колдонбоо жыйынтыктарын белгилеген. XXI кылымдын башталышы менен этносаясий конфликтология жаңы этапка өткөн. Миграция, эл аралык терроризм, ксенофобиянын жана этнорасизмдин өөрчүшү кошулду деп токтолот.

“Этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы жергиликтүү бийликтин орду” деп аталган экинчи глава үч бөлүмдөн турат.

2.1. “Кыргыз Республикасындагы этностор аралык мамилелердин өнүгүшүндөгү мамлекеттин саясаты” аттуу бөлүмүндө Кыргыз Республикасындагы этностор аралык мамилелердин түзүлүшү мамлекеттин саясаты демократиялык процесс менен байланышта турат. Этностор аралык мамилелердин өнүгүшү көп баскычтуу саясий процесс. Анткени мамлекет ишеничти калыбына келтирүүсү, жараштыруусу, айрыкча, ачык кагылышуулардан кийин калыбына келтирүүсү, өз ара кызматташуусунда, бардык этникалык топтордун укуктарын коргоосу, стабилдүүлүктү орнотуусу жана туруктуу өнүгүүгө багыт алуусу негизги максат. Конституцияда “Биз,

куттуу Кыргызстандын эли” деп башталып, “өлкөдөгү бардык жарандарга этностук өзгөчөлүгүнө карабастан бирдей укук-милдеттерге ээ экендиги тастыкталган.

Этностор аралык мамилелердин курчушу СССРдеги 1985-жылдан башталган кайра жаралуу процесси Кыргызстанда улуттук демократиялык кыймылдын пайда болушу менен башталган. 1989-жылы “Ашар” кыймылы түзүлүп, ал кыймылдын таасири астында Кыргызстан демократиялык кыймылы саясий агымы пайда болгон.

Кыргызстанда этностор аралык биримдик менен ынтымакты сактап калуу багытында Кыргыз элинин ассамблеясы – Кыргызстан элдерин түзгөн этностук топтордун улуттук кызыкчылыгын көздөгөн коомдук уюм 1994-жылы 21, 22-январда Бишкек шаарында, Кыргызстан элдеринин 1-курултайында түзүлгөн. Кыргыз элинин ассамблеясынын курамында 29 улуттук маданий борборлор жана коомдук бирикмелер бар.

Кыргыз Республикасынын тунгуч Президенти А.Акаевдин 90-жылдардагы “Кыргызстан – жалпыбыздын үйүбүз” идеясы, 2003-жылдын 15-майындагы №151 жарлыгы менен бекитилген «Кыргызстан – адам укугунун өлкөсү» улуттук идеясын ишке ашыруу боюнча иш план кабыл алынган. 1993-жылы жаңы Конституцияны кабыл алуу, бул жагындагы алгачкы кадамдардын бири болгон. Бирок учурундагы туура көтөрүлгөн теориялык маселелердин ишке ашыруу баскычтары түзүлбөй бул маселе да саясий бийлик алмашкандан кийин ишке ашпай калган.

Этностор аралык мамилелерди жакшыртууга К.Бакиевдин учурунда “Кыргыздардын мурастары жана келечек” аттуу программа иштелип чыгып кыргыздардын маданий мурастарын изилдөө аркылуу маданиятты өнүктүрүү менен “саясий улут түзүүгө” жетишүү жалпы идеологияны түзүү, этностор аралык мамилелерди жакшыртуу долбоору каралганы менен ишке ашкан эмес.

Кыргызстандын келечек багыттары Кыргыз Республикасынын өткөөл мезгилдеги экс-президенти Р.Отунбаева тарабынан да көтөрүлгөн. Кыргызстанда этникалык азчылыкты түзгөн калктардын тилин, каада-салтын, маданиятын өнүктүрүүгө шарт түзүү, республиканын жалпы калкынын биримдигин бекемдөөгө негизделген мыйзамдарды даярдап, 2015-жылга чейин коюлган маселени иш жүзүнө ашыруу үчүн парламентке тапшырып, тиешелүү бийлик бутактарын милдеттендирген. Тилекке каршы, кыска мөөнөт ичинде даярдалган мыйзамдар тажрыйбада жеткиликтүү натыйжа берүүгө жетише алган эмес.

Экс-президент А.Атамбаев тарабынан 2014, 2016, 2018-жылдары өткөрүлгөн көчмөндөр оюну Кыргызстанды дүйнөнүн 62 мамлекети тааныгандыгы этностор аралык ынтымакты бекемдөөгө негиз болуп, кошуна мамлекеттер менен саясий маселелер стабилдүүлүккө карай багытталганын

белгилөөгө болот.

2.2. **“Этностор аралык конфликтерди чечүүдөгү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мүмкүнчүлүктөрү”** деген бөлүгүндө Кыргызстанда жашоо кечирип, мамлекеттин туруктуу өнүгүүсүнө өз салымын кошкон бардык жарандар, этностук азчылыктын өкүлдөрү менен саясий мамилени чыңдоо негизги маселе катары каралган. Кыргыз мамлекетинде да этностор аралык конфликтерди чечүүдө Конституцияга, эл аралык жана мамлекеттик ченемдик укуктук актыларга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына алардын тажрыйбасына негизденебиз.

Улуттук коопсуздуктун укуктук негиздери концепциясы Кыргыз Республикасынын Конституциясын түзөт, 2011-жылдын 18-январындагы № 8 “Кыргыз Республикасынын коргонуу кеңеши жөнүндө” жана 2011-жылдын 29-ноябрындагы №225 “Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздук жөнүндөгү” кабыл алынган мыйзамдары кирет. Мындан сырткары улуттук коопсуздукту камсыздоо чөйрөсүндө мыйзам чегинде күчүнө кирген эл аралык келишимдер түзүлгөн.

БУУнун Генералдык Ассамблеясынын 1986-жылдагы Декларациясында “Ар тараптуу экономикалык, социалдык, маданияттык жана саясий процесстер ар дайым бардык жарандардын жашоо шартын жакшыртууга багытталат” деп бекитилген. Бирок, жаран менен тайпалардын укугу ар дайым карама каршы ой-пикирлерди жана талаш-тартыштарды жаратып келет. Акыркы мезгилде кездешкен этностор аралык мамилелердин бузулуусу, Бириккен Улуттар Уюмунун негизги көйгөйлөрүнө айланган.

Эгемендүү Кыргызстанда 1991-жылы «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамы кабыл алынган. 1994-жылы 18-августта Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен жергиликтүү өз алдынча башкаруунун шаардык, поселкалык, айылдык органдарына алгачкы ирет эркин шайлоолор өткөрүлгөн.

Диссертант 2010-жылдагы этностор аралык конфликт учурундагы Өзгөн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана жамааттар арасында түшүндүрүү иштерин алып барышкан. Ош – Джалал-Абад жолунда жайгашса да жергиликтүү калк менен өз учурунда тыгыз иштеп, аймакта конфликттин алдын алууга жетише алгандыгын оң жыйынтык деп баалаган.

2.3. **“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын этностор аралык мамилелеринин өнүгүшүндө Кыргызстандын түштүгүндөгү тажрыйбасы”** деген бөлүмдө этностор аралык мамилелердин алгылыктуу тажрыйбасы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы айыл өкмөтүнүн адистери тарабынан даярдалып, өкүлчүлүктүү органы жергиликтүү кеңештин сессиясына сунушталып бекитилет. Жергиликтүү этностордун ар кандай маанидеги бардык кабыл алынган маселелерин айыл өкмөт башчысы өзүнүн

аппараты менен ишке ашырып, калкка отчетун берет. Ошентсе да жергиликтүү калк менен болгон байланыштын аздыгы, жарандардын пикир сунуштарынын эске алынбагандыгы, этностор аралык мамилелердин бузулуусуна жана конфликтердин келип чыгуусуна алып келери аймагыбызда болуп өткөн конфликтерди изилдөөдө аныкталды.

Тактап айтканда, 1963-жылы Жалал-Абад шаарында жаштардын ортосундагы чыр-чатактын субъектилери да эки, үч этностун өкүлдөрү болгон. Бул иш боюнча биз Коммунисттик Партиянын интернационалисттик саясатынын нормаларына ылайык жабылып калган, “катуу жабык” материалдар болуп эсептелген жана убакыттын өтүшү менен пайдаланууга берилген Ош облустук партиянын саясий архивине атайын уруксат алуу менен изилдөө ишин жүргүздүк. Тоталитардык системанын саясатында “улуттар аралык чыр-чатактардын” чыгышы бул бүтүндөй социалисттик коомдун саясатына карама-каршы келгендиктен жөн гана “жаштар арасындагы массалык баш аламандык” деп жабылган. Кантсе да саясий архивден алынган Коммунисттик Партиянын Ош облустук комитетинин бюросунун жыйналышынын токтому, Жалал-Абад шаардык ички иштер бөлүмүнөн берилген отчетторунун 1963–жылдын 24-26-апрелиндеги материалдарында “өзбек”, “түрк” улутундагы көчө балдарынын этностук таандыктары көрсөтүлгөн. Бул окуяны эске салуу менен, биз болгону этноконфликтердин тамыры тереңде экендигин жана жергиликтүү калк менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу бийликтеринин ортосундагы мамилелердин абалын далилдей алдык.

Ал эми 1990-жылдагы Ош окуясына ошол жылдын 26-сентябрындагы СССРдин улуттар Кенешинин токтомунда, депутаттык комиссиясынын отчетунда калыс чечим берилген: этностор арасындагы кадр саясаты, калк менен тыгыз байланыштын жоктугу, токтоосуз чечүүнү талап кылган маселелердин каралбай калышы, калк арасындагы тарбиялык иштердин жоктугу, этностор арасындагы социалдык теңсиздик чыңалуусун күчөткөн деп даана, так белгиленген. Токтомдо сунуш катары болуп өткөн окуяларга саясий так, туура баа берүү керектиги каралган. Тилекке каршы, тарых көрсөткөндөй болуп өткөн окуялар көз жаздымда калып, токтом аткарылган эмес.

Аймактагы ички байланышы бекем кээ бир этникалык топтор башка этникалык топторго караганда күнүмдүк жашоо тиричилигине тың жашашат. 1990, 2010-жылдары болуп өткөн этностор аралык нааразычылыктар, конфликтер, автономия түзүү, сепаратисттик аракеттер, этностордун тилине статус берүү талаптары менен чыгуусу этностун ички биримдигинин айкын мисалы боло алат.

Жергиликтүү жамааттын этностор аралык конфликтерди алдын алуу

жана жөнгө салуудагы ролун аныктоо максатында Кыргызстандын түштүгүндө жашаган беш жүз жаранга социологиялык сурамжылоо жүргүзүлүп, анын жыйынтыгы төмөндөгү көрсөткүчтү көрсөттү: жынысы: эркектер – 53%; аялдар 47%; билими: орто - 3%; кесиптик орто билим - 15%; бүтө элек жогорку - 7%; жогорку - 75%; улуту: кыргыздар - 65%; өзбектер - 27%; орустар - 3%; тажиктер - 2%; башка улуттар - 3%.

Жергиликтүү аймактагы же жашаган регионундагы этностор аралык конфликттүү кырдаалды төмөндөтүү үчүн кандай иш - чаралар зарыл? - деген суроолорго төмөндөгүдөй жоопторду алдык;

- 30% – экономикалык көйгөйлөрдү чечүү, элдин жашоосун жогорулатуу, кошумча жумуш орундарын түзүү, толук кандуу жашоого шарт түзүү, калктын бардык катмарында социалдык-экономикалык деңгээлди жогорулатуу, бардык улуттун өкүлдөрү үчүн бирдей экономикалык шарт жаратуу, жашоо деңгээлин бирдей жогорулатуу, экономикалык кырдаалды жакшыртуу, өнөр жай өндүрүшүн көтөрүү, материалдык ресурстарды пайдалануунун тең укуктуулугу, региондордогу инфраструктураны өнүктүрүү ж.б.;

- 25% – уюштуруу жана профилактикалык иштер, калк арасына дайыма чыр-чатактын алдын алуу багытындагы иштерди жүргүзүү, калкты мобилизациялоо, уюштуруу, достук-шериктештик багытындагы уюмдарды көбөйтүү, адилеттүү этностук саясат жүргүзүү, массалык маалымат каражаттарынан түшүндүрүү иштерин кеңейтүү, конфликттүү кырдаалды төмөндөтүүчү конкреттүү иш-пландарды иштеп чыгуу, үйдө, мектепте туура тарбиялоо, мамлекеттин тарыхын, маданиятын, искусствосун мыкты билүүгө үйрөтүү, маданий-экономикалык деңгээлди жогорулатуу, массалык маалымат каражаттарынын деңгээлин улуттук тилде жогорулатуу, этносторду бириктирүүчү массалык иш-чараларды уюштуруу;

- 13% – укуктук-мыйзамдык (мыйзам чегинде иштөөгө жетишүү, бардык этностордун тең укуктуулугун өнүктүрүүчү мамлекеттик саясат жүргүзүү, укуктук мыйзамдарды жайылтуу, мыйзам алдында объективдүү болуу);

- 10% – адистик маселелери (мамлекеттик бийликте паракорчулук жана жумушсуздукту чечүү багытында иштөө, жетекчиден көз каранды болгон маселелерди так жана туура чече билген жетекчилик орундардын так аткарылышы, чек ара, сууну пайдалануу менен байланышкан маселелерге өзгөчө көңүл буруу, эмгек коллективиндеги көп этностуу курамдын болуусу, этностук азчылыктын өнүгүүсү үчүн бирдей шарт жаратуу, мамлекеттик кызматка кеңири мүмкүнчүлүк түзүү, жердешчиликти жоюу, этностук тегине карап жумушка алуу маселесине бөгөт коюу;

- 11% – социалдык көйгөйлөрдү чечүү, жакырчылыкты, жумушсуздукту, миграцияны жоюу, мүмкүнчүлүгү чектелген жарандарга камкордук көрсөтүү

ж.б.;

- 8% – конфликттүү кырдаалга алып келүүчү көйгөйлөрдү чечүү, экономикалык, маданий, руханий жана башка мүнөздөгү;

- 9% – уюштуруучулук, жергиликтүү бийлик органдарынын бийлигин күчтөндүрүү, аткаруучу органдардын жана айыл өкмөт башчысынын, айыл башчынын таасирин күчтөндүрүү, тараптарга макул келген документалдуу келишимдерди түзүү;

- 5% – этникалык, этностор аралык мамилелер туурасындагы маселелерди чечүүдө этникалык азчылыктын кызыкчылыгын эске алуу;

- 12% – тилдик, этностук азчылыктын өкүлдөрүнүн мамлекеттик тилди үйрөнүү жана сүйлөө зарылдыгы;

- 3% – конфликтке алып келүүчү себептерди табуу үчүн мониторинг жүргүзүү, кырдаалды иликтөө жана интернационалдык саясат жүргүзүү, интернационалдык тарбия берүү багытындагы иш-чараларды өткөрүү.

Баарын жыйынтыктап келип, конфликттүү кырдаал өтө көп кездешкен кыргыз жана өзбек этносторунун пикирине басым жасасак, кыргыздардын көпчүлүгүнүн көз карашы төмөндөгүчө: жергиликтүү бийликти күчтөндүрүү – 25%, экономикалык иш чараны жүргүзүү – 34%, үгүттөө багытындагы иш-чара жүргүзүү – 27%, социалдык багыттагы иш чара жүргүзүү – 13%, ал эми өзбек этносу интернационализмди үгүттөө - 44%, экономиканы өзгөртүү чөйрөсү – 18%, мыйзамдык демилге – 15%, кадр маселеси 11%, жергиликтүү бийликти күчтөндүрүү – 15% ды түздү. Изилдөө көрсөткөндөй, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жоопкерчилигинде чечилүүчү маселелердин орчундуу ролу белгиленген.

Үчүнчү глава “Этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы өкмөттүк эмес уюмдардын орду” деген эки бөлүмдөн турат.

3.1. “Кыргызстандагы этностор аралык мамилелерди жөнгө салуудагы өкмөттүк эмес уюмдардын ишмердиги, тажрыйбасы” бөлүгүндө этностор аралык мамилелерди жөнгө салууда өкмөттүк эмес уюмдардын ролун аныктоо үчүн жарандык коомдун тийгизген таасири орчундуу орунда. Анткени эгемендүү Кыргызстанда өкмөттүк эмес уюмдардын чоң тобу калыптанган. Жергиликтүү деңгээлдеги этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы методологиясын, механизмдерин окуп-үйрөнүү чоң мааниге ээ.

Эксперттер өкмөттүк эмес уюмдардын санынын көбөйүшүн биздин мыйзамдардын либералдуулугу менен байланыштырышат. Кыргызстандын коомдук турмушунда өкмөттүк эмес уюмдардын активдүүлүгү байкалат. Алар бүгүн бардык тармактарда – чарбалык, гуманитардык, социалдык, укук коргоо жана саясий процесстерде иштеп жатышат. Өкмөттүк эмес уюмдардын азыркы иш аракеттери Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын

15-октябрында №111 “Коммерциялык эмес уюмдар” жөнүндөгү мыйзамына таянат. Коммерциялык эмес уюмдарга: коомдук бирикмелер, фонддор, ж.б кирет.

1998-жылы Эл аралык толеранттуулук фонду Кыргызстанда өзүнчө ачылган. Этностор аралык конфликтердин алдын алууга, токтотууга жана жөнгө салуу багытында иштеген бир канча эл аралык өкмөттүк эмес уюмдар бар. Кыргызстанда ишмердүүлүгүн жүргүзгөн эл аралык өкмөттүк эмес уюмдары: “Интербилим”, “Кызыл жарым ай коому”, “Европа Коопсуздук жана Кызматташтык Уюму (ОБСЕ)”, АКТЕД, ПРООН, Юнисеф, ЮСАИД, эл аралык толеранттуулук уюму, Бүткүл дүйнөлүк банк, Азия өнүктүрүү банкы жана башкалар.

Жергиликтүү өкмөттүк эмес уюмдар жогорудагы эл аралык уюмдардан каржыланган: Алга, Ирет, Аймира, Кылым шамы, Жарандык коомду колдоо борбору, Справедливость коомдук уюмдары конфликт жана конфликттен кийинки кырдаалды жөнгө салууда, этностор арасында түшүндүрүү, гуманитардык жардам таркатуу, тренинг-семинарлар аркылуу, ынтымакка чакыруу иштерине активдүү катышкан.

Бийлик тарабынан өкмөттүк эмес уюмдарды көзөмөлдөгүсү келсе эң жакшы рычаг бул – каржылоо. Мисалы, Европанын өнүккөн мамлекеттеринде, АКШда, Канадада, Италияда, Австралияда өкмөттүк эмес уюмдары миңдеп саналат. Бирок булардын бизден бир айырмасы - буларда өкмөттүк эмес уюмдардын бардыгын мамлекеттик уюмдар, бизнесмендер, жеке ишканалар, жеке жарандар каржылашат.

Кээ бир тараптар үчүнчү күчтөр болушу мүмкүн деген тыянактарды айтышкан, бирок ал маалыматтарды жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана жергиликтүү калк кайсыл бир денгээлде жокко чыгарды. Анткени эгерде кызыкдар тарап же каржыланган акча каражаты болгондо үч күндөн кийин эле Убактылуу өкмөт, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары токтотууга жетишмек эмес. Тажрыйба көрсөткөндөй, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен жергиликтүү жарандар, кыргыз жана өзбек этносторунун өкүлдөрү, болуп өткөн окуяны аңдап түшүнүп, ушактарга алдырбоону, конфликти токтотууга, тынчтыкка багытталган иш аракеттерди аткарууга жетишишти.

Азыркы кезде дин ишенимдер арасында карама-каршылыктар кездешип, этностор аралык мамилелерге терс таасирин тийгизген учурлар бар экени шек туудурбайт. Өкмөттүк эмес уюм катары юстициядан каттоодон өткөн “Дин уюму” коому 2008-жылы кабыл алынган “Кыргыз Республикасындагы дин тутуу эркиндиги жана диний уюмдары жөнүндө” мыйзамынын негизинде иш алып барат. Ошондой эле дин боюнча коомдук комитеттерди түзүү жолу менен дин иштери боюнча мамлекеттик органдар бирдикте коомдук тартипти диний коопсуздукту, аймактык бүтүндүктү жана конституциялык түзүлүштү

диний экстремизмден коргоону камсыз кылуу үчүн дин жаатында мамлекеттик саясатты жүргүзгөн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматташуулары оң натыйжа берип келет.

Автор, казият тарабынан көзөмөлгө алынып, жума намаздарында өтүлүүчү темалардын бекитилип берилүүсү, имамдардын мамлекеттик органдар жана казият тарабынан чыгарылган буйруктарды намаз окууга жыйналгандарга окуп тааныштыруусу, этностор аралык мамилелердин жакшыруусуна, жалпы дин ишеними аркылуу этникалык топтордун жакындашуусуна аймактагы стабилдүүлүктүн орношуна жана кызматташуусуна оң таасирин тийгизип жаткандыгын белгилейт. Консолидациялоочу фактор катарында ислам динин тутунушкан жергиликтүү калк арасында этностор аралык мамилелердин жакшыруусу жакшырууда деп токтолгон.

3.2. “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана өкмөттүк эмес уюмдардын этностор аралык мамилелерди жөнгө салуудагы: багыттары жана келечеги” деп аталган бөлүмдө, батыш мамлекеттериндеги либералдык-демократиялык моделдеги демократияда өкмөттүк эмес уюмдар жарандык коомду куруунун негизги булактарынын бири катары каралат. Кыргызстанда өкмөттүк эмес уюмдар өлкөнүн коомдук-саясий турмушунда маанилүү ролду ойноду. Өлкөдөгү алгачкы убактарда пайда болгон өкмөттүк эмес уюмдар ишмердүүлүгүнүн так багыттары аныкталбаган, конкреттүү бир проблеманы чечүүгө багытталбагандыгы менен айырмаланган.

2013-жылдын 10-апрелинде кабыл алынган “Элдин биримдиги жана этностор аралык мамилелерди чындоо” концепциясы, жана ушул Концепцияны 2013-2017-жылдарда ишке ашыруу боюнча кечиктирилгис иш-чаралардын планы болгон. Мамлекеттик концепция 2013-2017-жылдардын мезгилинде Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук Стратегиясынын алкагында кабыл алынган. Концепцияны ишке ашыруу жакшы натыйжа бере алган жок.

Ал эми “Эл аралык толеранттуулук фонду” тарабынан өткөрүлгөн изилдөөлөрүндө: жаштардын өкүлдөрү белгилегендей, азыркы күндө аймактын көптөгөн жашоочулары эмгек миграциясына чыгып кетишкен. Мигранттардын арасында жаштардын өкүлдөрү көп санда экендиги байкалат, бул өз кезегинде, аймакты өнүктүрүүгө жаштардын катышуусу төмөн экендигинен кабар берет. Бул концепцияны ишке ашыруу күтүүлөрдүн негизинде элдин биримдигине жетишүүсү ар бир инсан өзүн “кыргыз жараны” экендигин андап-түшүнүүсү зарыл. Ишке ашырууга тоскоол болгон факторлорго биргеликте каршы туруу бардык мамлекеттик органдардын жана ар бир жарандын аракеттерин бириктирүү маанилүү.

Концепцияда “көп тилдүү, билимдүү, инновацияларга жана байланышка ачык” деп сүрөттөлгөн “Кыргыз жараны” образы чагылдырылган. Аныкталгандай, фокус топко катышкандардын 46,9% “Кыргыз жараны” образы жөнүндө маалыматка ээ эмес, бирок бул образ жаштар тарабынан оң кабыл алынган. Өнүккөн мамлекеттердин практикасында этникалык топко тиешелүүлүгү эске алынбайт. Мамлекеттин жараны жана тиешелүүлүгү жазылат. Азыркы паспортто “жарандыгы” деген жерге “Кыргызстан” деп мамлекеттин атын жазуу туура эмес. “Кыргыз же кыргыз жараны” деп жазуу туура болмок деген сунушту беребиз.

1990, 2010-жылдагы конфликти токтотуу жана жөнгө салуудагы аксакалдардын орду Кыргызстандын экс президенти А.Атамбаев тарабынан "Биз, биздин карапайым жарандарыбызга, аксакалдарга ыраазы болушубуз керек. Алар чыр-чатактын биринчи сааттарынан баштап айылдарды көчөмө-көчө кыдырып, кызууланган топту, элди акылга келүүгө чакырышкан”, деп белгилеген. Конфликтен кийин калк психологиялык жардамга муктаж болуп турганда, аны мечиттерде да көрсөтүштү. Ал жерлерде аксакалдар элдешүү ырым-жырымдарын байма-бай өткөрүп, тынчтануу жана зомбулукту токтотуу чакырыктары менен чыгып этностор аралык мамилелердин калыптануусуна жардам беришкен деген жыйынтыгын айтат.

Корутунду

Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы көптөгөн факт-материалдардын негизинде жана аларга таянып төмөнкүдөй корутундуга ээ:

1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана өкмөттүк эмес уюмдардын ролу менен кызматташуусу этностор аралык мамилелердин калыптанышына мамлекеттин туруктуу өнүгүүсүнө негизги күч.

2. Изилдөө иши көрсөткөндөй, полиэтникалык курам көйгөйдүн булагы эмес, тескерисинче, кыргыз элинин гүлдөп өнүгүшүнүн базасы, адамзаттык жаралуунун көмөкчү ресурсу, экономиканын туруктуу өнүгүүсү, ынтымакчылык, ар түрдүү этностордун толук кандуу маданий диалог, коомдук прогресстин алып жүрүүчүсү болууга тийиш. Ал эми коомдо кездешкен “карама-каршылык” убактылуу көрүнүш, бул көрүнүштү болтурбай коюунун мүмкүн экендигин этностук топтор өздөрүнүн күнүмдүк жашоосун андан аркы жашоосунда өздөрү далилдешти.

3. Этностор аралык мамилелер башка коомдук мамилелер сыяктуу комплекстүү интегралдык мүнөзгө ээ болгон социалдык таасирдин бир түрү жана коомдун башка бардык чөйрөсүн да өз ичине камтыйт. Ошого байланыштуу ал этникалуулук феноменинин негизинде гана түшүндүрүлбөстөн, мамлекеттик-укуктук, социалдык, нравалык-руханий, маданий компоненттердин да негизинде түшүндүрүлүп, этностор аралык мамилелер – коомдун ар түрдүү жашоо чөйрөсүндөгү этностор, этникалык

тайпалар коомдун өнүгүүсү менен байланышта экендиги маалым болду.

4. Этностор аралык конфликтерди алдын алуу, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жергиликтүү денгээлдеги ишмердүүлүгү менен башкаруусуна таянат. Кыргызстандагы саясий ченемдик укуктук актылар дүйнөлүк илимий башкарууга негизденгени менен калк арасында кабылдоосунда кабыл алынган түзүмдөрдүн жоктугу байкалды.

5. Кыргыз Республикасында да, постсоветтик аймактарда да этностор аралык конфликти жөнгө салуу максатында бир канча концепциялар иштелип чыккан.

6. Этностор аралык мамиле чөйрөсүндө Кыргызстандын окумуштууларынын эмгектери комплекстүүлүгү менен айырмаланышат. Колдонулган этностор аралык мамиленин социологиялык анализинин аныктоочу индикаторуна дүйнөдөгү жалпы ыкманын жайылуусу, коомдун тигил же бул көрүнүшүн баалоо, социалдык конфликтерди анализдөө индикаторунун методологиясы чоң таасир этет. Кыргыз Республикасындагы коомдун консолидациясын жана этникалык саясат концепциясын киргизүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын сунуш пикирлери, этностор аралык конфликтердин алдын алууга жана жөнгө салууга практикалык тажрыйбасы иштелип чыккан.

7. 1990 жана 2010-жылдары жүз берген этностор аралык конфликтер өлкөбүздөгү бардык этностор менен болгон мамиле менен байланыштын саясий абалын көрсөттү.

Сунуштар

1. Нормативдик укуктук базалар Кыргызстандын стратегиялык максатына дал келүүсү жана этникалык саясат менен коомдун консолидациясын чагылдырган концепцияга негизденүүсү зарыл.

2. Кыргыз Республикасынын бардык бийлик бутактары 1990, 2010-жылдардагы окуяларда андагы бийлик кетирген каталарды кайталабоо үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жарандардын кайрылууларына өз убагында жооп берүүсү менен кызматташуусу токтоосуз чечүүнү талап кылган маселелерге көңүл буруусу зарыл. Күч-аракеттерди “күнөөлүүлөрдү издөөгө жана жазалоого эмес” конфликтин себептерин жок кылууга жумшоо маанилүү.

3. Укук коргоо органдары этностор арасына от коюу аракеттерине, өзгөчө массалык маалымат каражаттары аркылуу жол бербөө боюнча иш-аракеттерин күчөтүүсү, толеранттуулукту үгүттөөсү, улутчулдук жана экстремисттик мүнөздөгү материалдарды жарыялоого жол бербөө үчүн өлкөбүздүн маданий жана этникалык көп түрдүүлүгүн, мамлекеттин саясатын чагылдырган массалык маалымат каражаттарынын кодексин иштеп чыгуу зарыл.

4. Мамлекеттин атаандашуу жөндөмдүүлүгү ар бир жаран өзүн мамлекеттик коомдун толук укуктуу мүчөсү экендигин “Кыргыз жараны образы” аркылуу сезүүсүнө иш чараларды иштеп чыгып, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана өкмөттүк эмес уюмдары менен жарандардын кызматташуулары зарыл.

5. Этникалык топтор өлкөнүн коомдук турмушунун бардык чөйрөсүндө активдүү жана жоопкерчиликтүү катышуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатуу менен калктын биримдигин ынтымакты орнотуу иш-чараларын жана аракеттерин ишке ашыруу зарыл.

6. Жалпы кыргызстандыктардын биригүүсүнө багытталган программалуу документти иштеп чыгуу, этностор аралык ынтымакты бекемдөөдө мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, өкмөттүк эмес уюмдар аркылуу жарандык коомдун күч-аракеттерин бириктирүү, бирдиктүү жарандык улутту калыптандыруу керек.

7. Этностор аралык чыңалууну өлчөөнүн жөнөкөй усулун иштеп чыгуу үчүн илимий жана эксперттик коомчулукту тартуу талап кылынат.

8. Жарандар ортосундагы байланыштардын консолидациясын жогорулатууга өкмөттүк эмес уюмдар тарабынан коомчулукту биргелешип чечим кабыл алуу багытында өткөрүлгөн семинар-тренингдерди муниципалдык кызматкерлер тарабынан үзгүлтүксүз улантуу зарыл.

Диссертациялык иштин негизги жоболору, натыйжалары жана жыйынтыктары автордун төмөнкү макалаларында жарыяланган:

1. Калиев, А.С. Предупреждение межэтнических конфликтов на местном уровне [Текст] / А.С. Калиев // Институт центрально-азиатских исследований им. Гумбольдта. Германия. – 2009. – С. – 21-25.
2. Калиев, А.С. Өкмөттүк эмес уюмдарынын жамааттык денгээлдеги чыргатактарды алдын алуу жана жоюудагы кызматташуусу [Текст] / А.С. Калиев, // ЖАМУнун жарчысы. – 2015. – №1. – 159 - 164 - бб.
3. Калиев, А.С. Үй-бүлөнүн бекемдөөнүн аспекти [Текст] / А.С. Калиев, // ЖАМУнун жарчысы. – 2015. – №1. – 165 - 169 - бб.
4. Калиев, А.С. Жусуп Баласагындын чыгармасындагы саясий түшүнүктөр [Текст] / А.С. Калиев // “Саясий жана Мурас” түрмөгү. – 2015. – 105-109 - бб.
5. Калиев, А.С. Кыргыз мамлекетинин өнүгүүсүндөгү салттык билимдин орду [Текст] / А.С. Калиев // Кыргыз улуттук агрардык университетинин жарчысы. – 2015. – №3 (35). – 187-191 - бб.
6. Калиев, А.С. Улуттар аралык мамилелерди саясий өңүттөн изилдөөчүлөр [Текст] / А.С. Калиев // Абай атындагы Казак улуттук

- педагогикалык университетинин жарчысы. – Алматы. – 2015. – № 4 (47). – 68-70 - бб.
7. Калиев, А.С. Улуттар аралык мамилелердеги этностук теориялар [Текст] / А.С. Калиев // Абай атындагы Казак улуттук педагогикалык университетинин жарчысы – Алматы. – 2015. – № 4 (47). – 71-73 - бб.
 8. Калиев, А.С. Этностор аралык конфликттер социологиялык изилдөөнүн объектиси [Текст] / А.С. Калиев // БГУ Жарчысы. – 2015. – №3-4 (33-34). – 60 - 63 - бб.
 9. Калиев, А.С. Этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы өкмөттүк эмес уюмдардын ролу [Текст] / А.С. Калиев // БГУ Жарчысы. – 2015. – №3-4 (33-34). – 71 - 73 - бб.
 10. Калиев, А.С. Алымбек датканын саясий портрети – саясий изилдөөнүн объектиси [Текст] / А.С. Калиев // Известия Вузов Кыргызстана. – 2015. – №12. – 106 -108 - бб.
 11. Жоробеков, Ж.Ж., Калиев, А.С. Возможности органов местного самоуправления в урегулировании межэтнических конфликтов [Текст] / Ж.Ж. Жоробеков, А.С. Калиев // Вестник научных конференций. – 2015. – № 3-7 (3). – С. – 83-85.
 12. Токтогулова, Г.Т., Калиев, А.С. Бала болумушунун аксиологиялык мааниси [Текст] / Г.Т.Токтогулова, А.С.Калиев // Жусуп Мамай жана кыргыз элинин манасчылык салты. – 2016. – 365-368 - бб.
 13. Калиев, А.С. Некоторые обстоятельства при исследовании межэтнических отношений в Кыргызстане [Текст] / А.С. Калиев // Вестник «Университетская наука - 2016». – Мариуполь. – 2016. – С. – 80–83.
 14. Калиев, А.С. Научный анализ международных отношений [Текст] / А.С. Калиев // Вестник Философско-гуманитарные чтения. – Днепропетровск. – 2016. – С. – 123-126.
 15. Калиев, А.С. Этностор аралык мамилеге саясий сереп [Текст] / А.С. Калиев // Известия Вузов Кыргызстана. – 2016. – №12. – 282- 284 - бб.
 16. Калиев, А.С. Этностор аралык мамилелерди изилдөө – саясий изилдөөнүн объекти [Текст] / А.С. Калиев // Наука. Новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2016. – № 11. – 58 - 60 - бб.
 17. Жоробеков, Ж.Ж., Калиев, А.С. Этностор аралык конфликтерди изилдөөдөгү институционалдык теңсиздиктер [Текст] / Ж.Ж. Жоробеков, А.С. Калиев // Научно-методический журнал “Право и Политика”. 2017. №4 – С. 55-57.
 18. Жоробеков, Ж.Ж., Калиев, А.С. Улут аралык мамилелердин калыптанышынын саясий көз караштары [Текст] / Ж.Ж. Жоробеков, А.С. Калиев // Научно-методический журнал “Право и Политика”. – 2017. – №4 – С. – 58-62.

19. Калиев, А.С., Улуттар аралык мамилелердин укуктук нормаларына саясий анализ [Текст] / А.С. Калиев // Наука. Новые технологии и инновации Кыргызстана. – № 11. – 2017. – 201 -204 - бб.
20. Калиев, А.С. Этностор аралык мамилелерди изилөөдө жамааттык саясаттын орду [Текст] / А.С. Калиев // Наука. Новые технологии и инновации Кыргызстана. – № 11. – 2017. – 205-207 - бб.
21. Калиев, А.С. Использование метода компаративистики и герменевтики в исследовании межэтнических конфликтов [Текст] / А.С. Калиев // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2017. – Т 23. – № 11. – С. – 46 - 50.
22. Калиев, А.С. Политический анализ при исследовании межэтнических отношений в Кыргызской Республике [Текст] / А.С. Калиев // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2017. – Т 23. – № 12. – С. – 88 - 94.

Калиев Азамат Сайитовичтин

“Этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана өкмөттүк эмес уюмдардын ролу (этносаясий анализ)” 23.00.02 – саясий институттар, процесстер жана технологиялар адистиги боюнча саясий илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын РЕЗЮМЕСИ

Чечмелөөчү сөздөр: этнос, улут, этностор аралык мамиле, этностор аралык конфликт, улуттук саясат, укуктук мамлекет, жарандык коом, эл аралык укуктук нормалар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана өкмөттүк эмес уюмдар.

Изилдөөнүн объекти: Кыргызстандын түштүгүндөгү этностор аралык конфликти жөнгө салуудагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдарынын ишмердүүлүгүн анализдөө.

Изилдөөнүн предмети: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана өкмөттүк эмес уюмдардын этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы ролу, себептери, шарттары жана мүнөзү эсептелет.

Иштин максаты: Эгемендүү Кыргызстанды өнүктүрүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдардын этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы ролун комплекстүү изилдөөнүн негизинде аныктоо.

Изилдөөнүн методологиялык негизи болуп системалык-структуралык, диалектикалык, формалдуу-логикалык, саясий таануучулук, институционалдык жана компаративдик усулдары колдонулган.

Илимий иштин натыйжалары жана жаңылыгы: Диссертациянын илимий жаңылыгы – бул ата мекендик илимде алгачкы изилдөө. Этностор аралык конфликтерди жөнгө салуудагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдардын ролу, кызматташтыгы алгачкы жолу саясий өңүттөн илимий анализге алынды. Этностор жана улуттар аралык мамилелердин теориялык негиздери жана ар түрдүү багыттары иликтенген, этностор аралык мамилелердин концепциялары, теориялык моделдери иштелип чыккан. Изилдөөнүн парадигмалары, социологиялык усулдары, прагматикалык жана функционалдык багыттары иштелип чыккан. Кыргызстан элинин Ассамлбеясынын түзүлүшүнө, этностор аралык мамилелерге байланышкан президенттердин жарлыктарынын, мыйзамдардын, этникалык өнүгүү концепцияларынын кабыл алынуусуна түрткү болгон.

Пайдалануу боюнча сунуштар: Кыргызстандагы этностор аралык конфликтерди токтотуу, алдын алуу жана жөнгө салууда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өкмөттүк эмес уюмдардын ролун ар кандай саясий теория жана саясий социология боюнча лекцияларды окууда, окуу китептерин жазууда, жергиликтүү жана мамлекеттик башкарууда жана этностор аралык конфликтердин алдын алууга практикалык баалуу материал жана методикалык инструмент катары колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу жааттары: мамлекет ичиндеги азыркы кездеги саясий процесстерди анализдөөдө жана диагностикалоодо изилдөөнүн жоболору жана жыйынтыктары мамлекеттик органдар, коомдук өкмөттүк эмес мекемелер, эксперттер тарабынан колдонулушу мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертации А.С. Калиева на тему: «Роль органов местного самоуправления и неправительственных организаций в урегулировании межэтнических конфликтов» на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности: 23.00.02 – политические институты, процессы и технологии.

Ключевые слова: этнос, нация, межэтнические отношения, межэтнический конфликт, национальная политика, правовое государство, гражданское общество, международные правовые нормы, органы местного самоуправления и неправительственные организации.

Объектом исследования: является межэтнические отношения на юге Кыргызстана, а также политический анализ деятельности органов местного самоуправления и неправительственных организаций в урегулировании конфликтной напряженности.

Предметом исследования: выступает анализ роли органов местного самоуправления и неправительственных организаций в исследовании межэтнических конфликтов, причины, условия и характер исследования.

Цель исследования: Роль органов местного самоуправления и неправительственных организаций в урегулировании конфликтных ситуаций для устойчивого развития суверенного Кыргызстана.

Методологической основой исследования являются общенаучные: системный подход, также применялись диалектический, формально-логический, политологический, институциональные и компаративные методы исследования.

Полученные результаты и их научная новизна. Первое исследование в отечественной науке. Основные положения диссертации заключается в следующем: изучены теоретические основы и направления этнических и межнациональных отношений, разработаны теоретические модели и концепции межэтнических отношений, разработаны парадигмы исследования, социологические методы и функциональные направления исследования, под влиянием демократических движений в стране, статус присвоенный кыргызскому языку, конфликты между разными этносами проживающими в стране, способствовало формированию Ассоциации народов Кыргызстана, приняты указы и законы по регулированию межэтнических отношений, а также реализации Концепции укрепления народа и межэтнических отношений утвержденной Указом Президента Кыргызской Республики, показаны основные усилия органов местного самоуправления и неправительственных организаций в урегулировании межэтнических конфликтов.

Рекомендации по использованию. Результаты теоретического анализа роль органов местного самоуправления и неправительственной организации в урегулировании межэтнических конфликтов могут быть использованы в качестве аналитической основы для политического исследования. А также в качестве методического инструментария при подготовке и чтении лекций, курсов и спецкурсов по проблемам государственного и муниципального управления.

Область применения. Положения и выводы исследования могут быть использованы органами местного самоуправления и государством управлению, общественными неправительственными организациями и экспертами при анализе и диагностике современных политических процессов на внутригосударственном уровне.

SUMMARY

A. S. Kaliev's dissertation on the topic: "**The role of local governments and non-governmental organizations in resolving inter-ethnic conflicts**" for the degree of candidate of political sciences in the specialty: 23.00.02 - political institutions, processes and technologies.

Keywords: ethnos, nation, inter-ethnic relations, inter-ethnic conflict, national policy, rule of law, civil society, international legal norms, local self-government and non-government organizations.

The objects of research are inter-ethnic relations in the south of Kyrgyzstan, as well as a political analysis of the activities of local governments and non-governmental organizations together with local communities in resolving conflict tensions.

The subject of the research is the analysis of the role of local governments and non-governmental organizations in the study of interethnic conflicts, the causes, conditions and nature of the study.

The Objective of the research: Based on a comprehensive study, determine the role of local self-government and non-governmental organizations in resolving conflict situations, with the goal of sustainable development of sovereign Kyrgyzstan.

The methodological basis of the study are general scientific: a systematic approach, dialectical, formal-logical, political science, institutional and comparative research methods were also used.

The methodological basis of the study are general scientific: a systematic approach, dialectical, formal-logical, political science, institutional and comparative research methods were also used.

The results and their scientific novelty. The first study in the domestic science. The main provisions of the thesis are as follows: The theoretical foundations and directions of ethnic and ethnic relations are studied. Theoretical models and concepts of interethnic relations were developed, research paradigms, sociological methods and functional directions of research were developed, under the influence of democratic movements in the country, given the status of the Kyrgyz language, conflicts between different ethnic groups living in the country, contributed to the associations of the peoples of Kyrgyzstan, adopted decrees and laws to regulate inter-ethnic relations, as well as implement the Concept of Strengthening People and Inter-Ethnic Relations approved by the Decree of the President of the Kyrgyz Republic.

Басууга 15.01.2019-ж. кол коюлду
Өлчөмү 60x84 1/16. Көлөмү 1,6 б.т.
Офсет кагаз. Офсеттик басуу. Нускасы 50 экз.

«Сарыбаев Т.Т.» Ж.И.
Бишкек ш., Раззаков көч, 49
т. 0 708 058 368
e-mail: talant550@gmail.com